

Gatis Bārdiņš

DIALOGA LOMA
TIESAS SPRIEŠANĀ

TIESU NAMU AĢENTŪRA

2016

Gatis Bārdiņš. DIALOGA LOMA TIESAS SPRIEŠANĀ. – Rīga:
Tiesu namu aģentūra, 2016, [VII], 343 lpp.

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā
"Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē"

Izdevējs

Baldones iela 1B, Rīga, LV-1007,
tālr.67804733

TIESU NAMU AĢENTŪRA

Tirāžētājs

SIA "Jelgavas tipogrāfija"
Langervaldes iela 1A, Jelgava, LV-3002

© Gatis Bārdiņš, 2016

© Marina Selunska, grafiskais dizains, 2016

© Tiesu namu aģentūra, 2016

ISBN 978-9934-508-32-5

Saturs

Par grāmatu	V
Ievads	1
I. Dialogs	6
1. Uz saprašanos vērsta saruna.....	6
2. Uz rezultātu vērsta saruna	9
3. Uz saprašanos un rezultātu vērstu sarunu apvienojums	12
II. Konflikta risināšana	15
1. Konflikta risināšanas būtība.....	16
2. Konflikta risināšanas noteikumi	18
3. Konflikta risināšanas veidi	20
III. Tiesas spriešana	25
1. Tiesas spriešanas pirmsākumi	25
2. Tiesas spriešanas būtība	31
3. Tiesas spriešana un konflikta risināšana	37
4. Tiesas process.....	44
5. Tiesas spriešana un dialogs.....	52
IV. Uzklauššana	64
1. Uzklaušanas būtība	65
2. Uzklaušana un dialogs.....	76
V. Samierināšana	85
1. Samierināšanas būtība	85
2. Samierināšana un dialogs.....	96
VI. Lietas risinājuma rašana	107
1. Domāšana.....	107
2. Loģika	115
3. Topika	127
4. Dialektika.....	143
5. Dialogs.....	162

VII. Lietas risinājuma pamatošana	176
1. Pamatošanas būtība	176
2. Pamatošana un dialogs	186
VIII. Uzticēšanās tiesām un tiesu efektivitāte	231
1. Uzticēšanās būtība	231
2. Efektivitātes būtība	237
3. Uzticēšanās, efektivitāte un dialogs	248
Kopsavilkums	282
Anotācija latviešu valodā	287
Anotācija angļu valodā	289
Anotācija vācu valodā	291
Avotu saraksts	293
Jēdzienu rādītājs	329
Personu rādītājs	341

Par grāmatu

Prof. Dr.iur. **Sanita Osipova**
Satversmes tiesas tiesnese

Rietumu civilizācija dzīvo steigas un informācijas plūdu laikā. Ar katru gadu cilvēkam ir jāapgūst aizvien vairāk jaunu prasmju, jo dažādu procesu efektīvizēšanai un optimizācijai katram no mums savā darbā ir jāveic aizvien vairāk dažādu pienākumu, bet sadzīvē dažādos veidos "pašjāapkalpojas": pašam jāreģistrējas lidojumam, pašam elektroniski jāaizpilda dažādas deklarācijas, pašam elektroniski jāpērk biļetes... Steiga, kā arī informācijas un prasmju apjoma nemitīgs pieaugums nesekmē dziļu un specializētu zināšanu attīstību sabiedrībā. Pat zinātniskajā latviešu valodā ienāk pavisš slengs un neprasmīgi pārveidoti anglicismi.

Gata Bārdiņa monogrāfija "Dialoga loma tiesas spriešanā" ir patīkams izņēmums iepriekš iezīmētajām tendencēm. Grāmata ir sarakstīta ļoti precīzā un labā zinātniskajā latviešu valodā. Jau šis fakts vien to padara par nozīmīgu pienesumu latviešu nacionālajā jurisprudencē. Valsfī, kurā Satversmes ievadā ir ietverta nacionālo vērtību sargāšana un valsts valoda ir konstitucionāla vērtība, zinātnieku karjeru vērtējot, tomēr daudz augstāk tiek novērtētas publikācijas angļu valodā. Līdz ar to pētnieki nav motivēti izkopt latviešu zinātnisko valodu.

Lai gan Gata Bārdiņa monogrāfija ir adresēta juristiem – teorētiķiem un praktiķiem –, tomēr vienlaikus es to ieteiktu izlasīt visiem sociālo un humanitāro zinātņu pētniekiem, jo autors rūpīgi apraksta sava pētījuma metodoloģiju un ievieš jaunas pētījuma metodes, kas ir izmantojamas arī citās zinātņu nozarēs, ne tikai jurisprudencē. Turklāt darbā nav runa tikai par pētījuma metodoloģiju, bet arī par personu savstarpējo attiecību risināšanas metodoloģiju, kas noder ikvienam interesantam.

Savukārt juristiem Gata Bārdiņa grāmata ir plašs izziņas materiāls. Tiesību zinātņu pētnieki teorētiķi šeit atradīs plašu un zinātniski korektu juridiskās prakses materiālu analīzi, bet juristi praktiķi ieraudzīs savu darbu kopainā ar kolēģu veikumu un varēs smelties jaunas idejas profesionālo iemaņu pilnveidošanai.

Veronika Krūmiņa

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja

Šis monogrāfijas pamatā ir Gata Bārdiņa 2015. gadā aizstāvētais promocijas darbs, kas izstrādāts profesores Dr. iur. Sanitas Osipovas vadībā.

Gata Bārdiņa promocijas darba izstrādes laiks gandrīz pilnībā sakrīt ar laiku, kad Gatis Bārdiņš strādāja Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentā. Vairākas atziņas, par kurām rakstīts monogrāfijā, šajā laikā tika aprobētas praksē. Tādējādi monogrāfija ir vērtīga, jo balstīta ne tikai uz teorētiskiem apsvērumiem, bet arī uz reālu praktiskā darba pieredzi.

Dialogs ir divu cilvēku saruna. Lai gan māku sarunāties apgūstam jau no bērnības, mūsu sabiedrība nevar lepoties ar virtuozitāti šajā mākslā ne sadzīvē, ne tiesisko strīdu risināšanā.

Attiecībā uz tiesiskajiem strīdiem monogrāfijā ir pausta svarīga atziņa, ka Latvijā jāveido tradīcija risināt konfliktus ārpus tiesas. Diemžēl mūsu sabiedrība vēl pilnībā neapzinās šo vispārzināmo patiesību, ka konfliktu risināšana ārpus tiesas ir daudz produktīvāka, rezultātīvāka un, kas ne mazāk svarīgi, emocionāli pozitīvāka. Lai šāda tradīcija iesakņotos, valstij jāveido efektīva atbalsta sistēma, piemēram, jāveicina mediācija, tostarp izskaidrojot tās izmantošanas ieguvumus sabiedrībai.

Monogrāfijā ieskicēti arī vairāki problēmjautājumi, ar kuriem šodien saskaras Latvijas tiesu sistēma, tostarp uzticēšanās tiesām, lietu izskatīšanas un tiesas nolēmumu kvalitāte, kā arī lietu izskatīšanas termiņi. Tāpat monogrāfijā ir ietvertas vērtīgas atziņas par tiesas lomu. Latvijas sabiedrībā tiesu pamatā uztver kā konfliktu izšķiršanas instrumentu. Kā konflikta izšķirēju tiesu parasti redz arī tiesneši. Gata Bārdiņa monogrāfija ir pirmais zinātniskais darbs Latvijā, kurā tiek norādīts uz daudz būtiskāku tiesas lomu, proti, konflikta atrisinātājas lomu, kad procesa dalībnieku starpā tiek panākta saprašanās. Tieši šīs tiesas lomas nepietiekama izpratne, apzināšanās un īstenošana lielā mērā ir saistāma arī ar to, ka sabiedrības uzticēšanās tiesām Latvijā nav pietiekami augsta.

Kā norādīts monogrāfijā, dialogam ir galvenā loma kvalitatīvā tiesas spriešanā, tostarp lietas risinājuma pamatošanā. Šajā sakarā jāpiezīmē, ka tiesai, veidojot pilnīgāku un kvalitatīvāku dialogu, būtu jāatsakās no tradīcijas neizpaust savu nostāju lietas izskatīšanas gaitā. Tiesas spriešanas kvalitāte tikai iegūtu, ja tiesa savu pozīciju paustu atklātāk.

Monogrāfijā atzīts, ka tiesas nolēmuma motīvu daļā tiesai jāveido dialogs ar sabiedrību un šajā dialogā ir būtiski izvērtēt ne tikai "par", bet arī

"pret" argumentus. Tiesas nolēmuma motīvu daļai ir jābūt skaidrai un saprotamai. Kā pamatoti norādīts monogrāfijā, ja tiesas nolēmumu atzīst ne tikai uzvarējušais, bet arī zaudējušais procesa dalībnieks, tad viņu starpā ir panākta saprašanās, respektīvi, ar pārliecinošu pamatojumu tiek iegūts tāds pats iznākums kā ar samierināšanu – uz saprašanos balstīts pilnīgs konflikta atrisinājums.

Monogrāfija akcentē, cik būtiska tiesas spriešanā ir argumentācijas prasme. Nav iespējams dialogs, ja procesa dalībnieki un sabiedrība nesaprot tiesas teikto. Tādējādi monogrāfijā pamatoti uzsvērts tiesas nolēmumu kvalitātes nozīmīgums, vairojot sabiedrības uzticēšanos tiesām. Nesaprotami nolēmumi mazina uzticēšanos, bet saprotami nolēmumi to vairo.

Ne mazāk nozīmīgs jautājums, kas analizēts monogrāfijā, ir tas, kā tiesu pārslodzes gadījumā panākt līdzsvaru starp tiesas darba kvalitāti un kvantitāti. Jāpiekrīt autoram, ka kvalitāti nedrīkst upurēt par labu kvantitātei. Pašlaik vērojama tendence, ka nolūkā panākt lietu ātrāku izskatīšanu vairākām lietu kategorijām tiek samazināts tiesas instanču skaits, kurās tās tiek izskatītas. Tas mazina dialoga nozīmi lietas izspriešanā. Vienlaikus jāuzsver, ka kvalitatīvai lietas izskatīšanai ir svarīgi, lai jau pirmajā instancē procesa dalībnieki tiktu pilnvērtīgi uzklausti. Tāpat svarīgi, lai jau pirmajā instancē tiesnesis apzinātos savu kā dialoga dalībnieka, ne tikai arbitra lomu.

Praktiķiem nenoliedzami noderēs monogrāfijā ietvertās atziņas par būtisko lietas apstākļu noskaidrošanu, relācijas tehniku, argumentāciju atbilstoši dialoga metodei, kā arī izteiksmes kodolīgumu.

Monogrāfija ir nozīmīgs ieguldījums Latvijas juridiskās domas veidošanā. Juridiskās literatūras klāstā nav daudz darbu, kas veltīti juridiskajām metodēm. Līdz ar to monogrāfija ir nozīmīgs ieguvums gan studentiem, gan tiesību piemērotājiem. Tiesas spriešanas kvalitāte iegūtu, ja ar šo monogrāfiju iepazītos visi Latvijas tiesneši.

Ievads

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2007.gada 9.oktobrī atzina, ka tiesas spriedums veidojas kā dialogs starp tiesu, procesa dalībniekiem un sabiedrību.¹ Minētā atziņa kļuva par stūrakmeni šim promocijas darbam, kura mērķis ir izpētīt dialoga lomu tiesas spriešanā. Šāda izpēte nepieciešama, lai pilnīgāk izprastu tiesas spriešanu un rastu risinājumus ar tiesu darbu saistītajām problēmām.

Latvijā, Vācijā, ASV un daudzās citās valstīs pieprasījums pēc tiesas spriešanas pakalpojumiem pārsniedz piedāvājumu, tāpēc rodas neizskatīto lietu uzkrājums un lietu izskatīšana ieilgst. Ilgie tiesas procesi izraisa lielu neapmierinātību, jo pārslogotas tiesas nespēj pienācīgi nodrošināt taisnīgumu. Tādēļ tiek meklēti veidi, kā novērst tiesu pārslodzi. Pirmām kārtām izskan lūgums piešķirt tiesām vairāk resursu, tomēr vajadzība pēc papildu resursiem parasti netiek pilnībā apmierināta. Savukārt pārējie risinājumi lielākoties saistīti ar dažādiem ierobežojumiem, kā piemēru minot pārsūdzības tiesību ierobežošanu. Lai gan šādi ierobežojumi ļauj ietaupīt tiesas resursus, sabiedrība tos neatbalsta. Tā pauz pamatotas bažas, ka tiesas spriešanas pakalpojumu ierobežojumi var samazināt šo pakalpojumu kvalitāti. Sabiedrība nevēlas samierināties ar kvalitātes kritumu. Gluži otrādi, tā pieprasa arvien kvalitatīvākus pakalpojumus.

Lai rastu risinājumus minētajām problēmām, vajadzīga izpratne par tiesas spriešanu. Tā meklējama vairākās zinātnes nozarēs. Tiesību teorija aplūko tiesas spriešanu kā vienu no tiesību piemērošanas jomām, taču neatklāj, kāpēc tiesa tiek spriesta. Atbildi uz šo jautājumu sniedz tiesību vēsture un tiesību socioloģija, paskaidrojot, ka tiesas spriešanas mērķis ir konfliktu risināšana. Savukārt tiesas spriešanas norisi izskaidro vairākas zinātnes nozares, starp kurām ir arī tiesību filozofija. Tās skatījumā tiesas spriešana ir forums, kurā ar dialoga palīdzību tiek meklēta vai aizstāvēta patiesība. Tādējādi dialogs ir viens no aspektiem, kura izpēte ļauj pilnīgāk izprast tiesas spriešanu.

Ievērojot minēto, autors izvirza piecus darba uzdevumus. Pirmais uzdevums ir dialoga jēdziena noskaidrošana. Tā vajadzīga, lai apzinātu dialoga veidus un saikni ar tiesas spriešanu. Otrais uzdevums ir konfliktu

¹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007.gada 9.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-426/2007, 10.punkts.

risināšanas izpēte. Tās nolūks ir izprast konfliktu risināšanas nozīmi un galvenos noteikumus, kā arī salīdzināt tiesas spriešanu ar citiem konfliktu risināšanas veidiem. Trešais uzdevums ir tiesas spriešanas būtības izziņošana. Šis uzdevums īstenojams, izpētot tiesas spriešanas pirmsākumus un nozīmi sabiedrībā, kā arī raksturojot tās lomu konfliktu risināšanā. Ceturtais uzdevums ir tiesas procesa analīze. Tās ietvaros paredzēts apzināt galvenos tiesas procesa posmus un noskaidrot dialoga lomu to norisē. Piektais uzdevums ir izvērtēt, kā dialoga izmantošana tiesas spriešanā ietekmē sabiedrības uzticēšanos tiesām un tiesu efektivitāti.

Darba struktūra veidota atbilstoši iepriekš uzskaitītajiem uzdevumiem. Darba iesākumā analizēts dialoga jēdziens (I nodaļa). Tālāk aplūkota viena no dialoga izmantošanas jomām – konfliktu risināšana (II nodaļa). Savukārt pēc tam izvērtēti pētīti viens no konfliktu risināšanas veidiem – tiesas spriešana (III nodaļa). Tādējādi pirmās trīs nodaļas veido vienotu kopumu, kurā atainota saikne starp dialogu, konfliktu risināšanu un tiesas spriešanu. Kopīgi aplūkojamas arī turpmākās četras nodaļas, kurās iztirzāti četri galvenie tiesas procesa posmi. Pirmais posms ir procesa dalībnieku uzklaušīšana (IV nodaļa), kurai seko samierināšana (V nodaļa). Ja samierināšana ir nesekmīga, nākamais posms ir lietas risinājuma rašana (VI nodaļa). Savukārt pēdējais posms ir lietas risinājuma pamatošana (VII nodaļa). Katrā no minētajiem posmiem tiek izmantots dialogs. Visbeidzot darbā apskatītas divas ar tiesu darbu saistītas problēmas – zemā sabiedrības uzticēšanās tiesām un nepietiekamā tiesu efektivitāte (VIII nodaļa). Abu problēmu risināšanā nozīmīga loma ir dialogam.

Galvenās darbā izmantotās pētniecības metodes ir topika, dialektika un loģika. Topika norāda uz avotiem, kur meklējama problēmu risināšanai nepieciešamā informācija. Dialektika kā "par" un "pret" argumentu mijiedarbība nodrošina sameklētās informācijas apstrādi. Toties loģika ļauj no apstrādātās informācijas veidot slēdzienus un iegūt pamatotus secinājumus.² Turklāt aplūkotajās metodēs iekļaujas arī citas metodes – tostarp analītiskā, vēsturiskā, salīdzinošā un socioloģisko pētījumu metode. Analītiskā metode ir caurvijusi visu darba tapšanas gaitu, aptverot gan problēmu, gan iespējamo risinājumu analīzi. Vēsturiskā metode izmantota, pētot tiesas spriešanas pirmsākumus un pamatojuma principa rašanos. Salīdzinošā metode pielietota, apzinot ārvalstu pieredzi tiesu efektivizēšanā. Savukārt kvantitatīvo un kvalitatīvo socioloģisko pētījumu metode izvēlēta, lai izziņātu dažādus sociālos fenomenus – it īpaši sabiedrības uzticēšanos.

² Izvērstu topikas, dialektikas un loģikas raksturojumu sk. darba VI nodaļā.

Autoram nav zināms neviens darbs, kurā tiesas spriešana būtu vispusīgi aplūkota no dialoga skatpunkta. Tomēr ir vairāki darbi, kuros dialoga gaismā analizēti atsevišķi tiesas spriešanas aspekti. Viens no šiem aspektiem ir procesa dalībnieku un tiesas argumentu mijiedarbība. To pētījuši tādi zinātnieki kā *Jürgens Hābermāss* (*Jürgen Habermas*, 1929), *Roberts Aleksī* (*Robert Alexy*, 1945), *Auliss Ārnio* (*Aulis Aarnio*, 1937), *Aleksandrs Pečeniks* (*Aleksander Peczenik*, 1937–2005) un *Evelīne T. Feterisa* (*Eveline T. Feteris*, 1955). Otrs aspekts ir tiesību piemērošana, kuru *Marks van Hūke* (*Mark Van Hoecke*, 1949) raksturojis kā tiesas dialogu ar likumdevēju, procesa dalībniekiem, citām tiesām, tiesībzinātniekiem un sabiedrību, bet *Rolfs Grešners* (*Rolf Gröschner*, 1947) – kā dialogu starp tiesību normām un faktiskajiem apstākļiem. Pētīta tikusi arī tiesas nolēmumu atzīšana, kura atbilstoši *Gintera Hāgera* (*Günter Hager*, 1943) domām panākama dialoga ceļā. Taču, lai gan minētajos darbos ir daudz vērtīgu atziņu, dialoga lomā tiesas spriešanā tie atspoguļo fragmentāri. Tādēļ trūkstošās atziņas autors ir atvasinājis no citiem darbiem, kuri dialoga saikni ar tiesas spriešanu lielākoties atklāj netieši. Tie pirmām kārtām ir *Aristoteļa* (*Aristotélēs*, 384.–322.g.p.m.ē.), *Hansa-Georga Gadamera* (*Hans-Georg Gadamer*, 1900–2002) un *Deīvida Boma* (*David Bohm*, 1917–1992) darbi, kuros aprakstīta dialoga būtība. Tiem seko *Mortona Deiča* (*Morton Deutsch*, 1920), *Gerharda Švarca* (*Gerhard Schwarz*, 1937) un *Frīdriha Glāsla* (*Friedrich Glasl*, 1941) darbi par konfliktu risināšanu. Tiesas spriešanas pirmsākumu izpēte balstīta uz *Ulriha Mantesa* (*Ulrich Manthe*, 1947), *Uves Vēzela* (*Uwe Wesel*, 1933) un *Edvarda Ādamsona Hēbela* (*Edward Adamson Hoebel*, 1906–1993) darbiem. Savukārt tiesas spriešanas būtība atklāta, pētot *Tomasa Raizera* (*Thomas Raiser*, 1935) un *Mārtina Šapīro* (*Martin Shapiro*, 1933) darbus. Lai raksturotu tiesas procesu, izmantoti *Rolanda Hofmana* (*Roland Hoffmann*, 1960), *Reinholda Cipeliusa* (*Reinhold Zippelius*, 1928) un *Bernda Riterisa* (*Bernd Rüthers*, 1930) darbi. Uzklaušīšana analizēta, atsaucoties uz *Robertu Veimāru* (*Robert Weimar*, 1932), *Edgara Alana Lindu* (*Edgar Allan Lind*, 1948) un *Toma R. Tailera* (*Tom R. Tyler*, 1950) darbiem. Toties *Lorensa M. Frīdmena* (*Lawrence M. Friedman*, 1930) un *Marka Galanteru* (*Marc Galanter*, 1931), kā arī *Karstena-Mihaela Ortlofa* (*Karsten-Michael Ortloff*, 1941) un *Jana Maltes fon Bargena* (*Jan Malte von Bergen*, 1978) darbi izmantoti, aprakstot samierināšanu. Lietas risinājuma rašana izzināta, pamatojoties uz *Filipa Mastronardi* (*Philippe Mastronardi*, 1946), *Karla Larenca* (*Karl Larenz*, 1903–1993), *Klausa-Vilhelma Kanarisa* (*Claus-Wilhelm Canaris*, 1937) un *Duglasa Voltona* (*Douglas Walton*, 1942) darbiem, bet lietas risinājuma pamatošana aplūkota, balstoties uz *Uves*

Kišela (Uwe Kischel, 1964) un *Ježija Vroblevska* (Jerzy Wróblewsky, 1926–1990) darbiem. Sabiedrības uzticēšanās tiesām iztirzāta, ņemot vērā *Niklasa Lūmana* (Niklas Luhmann, 1927–1998), *Rasela Hardina* (Russell Hardin, 1940), *Pjotra Štompkas* (Piotr Sztompka, 1944) un *Bernda Lāno* (Bernd Lahno, 1952) darbus. Savukārt *Vilfredo Pareto* (Vilfredo Pareto, 1848–1923), *Ektora Fiksa-Fjero* (Héctor Fix-Fierro, 1961) un *Loda Verēka* (Lode Vereeck, 1965) darbi bijuši nozīmīgākie tiesu efektivitātes izpētē.

Latvijas tiesību zinātnē visvairāk uzmanības veltīts dialoga metodei kā vienai no tiesas nolēmumu argumentācijas metodēm. Tā aplūkota gan *Ineses Gaidēles* (1978) rakstā "Tiesas nolēmumu argumentācijas problēmas"³, gan autora monogrāfijā "Būtisko lietas apstākļu noskaidrošana un vērtēšana"⁴. Plašāk dialoga sasaiste ar tiesas spriešanu atklāta autora monogrāfijā "Dialoga metodes teorētiskais pamatojums un argumentatīvā nozīme"⁵. Tajā analizēts dialogs, kurš norisinās ne tikai tiesas nolēmumu argumentācijā jeb lietas risinājuma pamatošanā, bet arī citos tiesas procesa posmos – it īpaši uzklaušīšanās. Visbeidzot uzklaušīšanās notiekošais dialogs aprakstīts arī *Radas Matjušinas* (1982) rakstā "Saruna tiesas procesā"⁶. Tomēr šajos darbos dialoga loma tiesas spriešanā nav izziņāta gana dziļi un vispusīgi. Turklāt Latvijas tiesību zinātnē nav pietiekami pētīta arī pati tiesas spriešana. Lai gan *Sanitas Osipovas* (1968) darbos ir raksturota tiesas spriešanas būtība, *Jāņa Neimaņa* (1976), *Daigas Rezevskas* (1974) un citu autoru darbos iztirzātas tiesas spriešanā izmantojamās juridiskās metodes un *Gata Litvina* (1984) darbos vērtēta tiesu efektivitāte, minētie darbi tomēr nesniedz pilnīgu tiesas spriešanas kopainu.

Tā kā darbā aplūkotos jautājumus Latvijas zinātnieki ir pētījuši maz vai arī nav pētījuši nemaz, atsaucēm galvenokārt izmantoti ārvalstu zinātnieku darbi. Tie lielākoties iegūti Minsteres Universitātes (*Westfälische Wilhelms-Universität Münster*) bibliotēkā, kuras krājumus autors pētīja 2009.gadā ar Vācijas Akadēmiskās apmaiņas dienesta atbalstu profesora *Vilfrīda Šlītera* (*Wilfried Schlüter*, 1935) vadībā. Vairums literatūras avotu ir

³ Gaidēle I. Tiesas nolēmumu argumentācijas problēmas (I). *Likums un Tiesības*, 2003, 5.sēj., Nr.8, 240.–251.lpp.

⁴ Bārdiņš G. *Būtisko lietas apstākļu noskaidrošana un vērtēšana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.

⁵ Bārdiņš G. *Dialoga metodes teorētiskais pamatojums un argumentatīvā nozīme*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2007.

⁶ Matjušina R. Saruna tiesas procesā. Grām.: *Inovāciju juridiskais nodrošinājums. Latvijas Universitātes 70.konferences rakstu krājums*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 331.–339.lpp.

monogrāfijas, kurām seko raksti no grāmatām un laikrakstiem. Taču izmantoti arī pētījumi, konferenču referāti, promocijas darbi, vārdnīcas, plašsaziņas līdzekļu publikācijas, lasītāju komentāri un daiļliteratūra. Lai darbam piešķirtu praktisku nozīmīgumu, tas papildināts ar atsaucēm uz normatīvajiem tiesību aktiem, tiesu praksi un citiem materiāliem – tostarp politikas plānošanas dokumentiem, normatīvo tiesību aktu anotācijām un sabiedriskās domas aptaujām. No tiesu prakses pārsvarā izmantoti Augstākās tiesas (Senāta)⁷ Administratīvo lietu departamenta nolēmumi, jo autors šajā departamentā ilgu laiku strādāja par tiesneša palīgu.

Lai gan darbā galvenokārt analizēts administratīvais process un administratīvo tiesu prakse, tajā ietvertās atziņas attiecināmas uz visām tiesām – arī uz vispārējās jurisdikcijas tiesām un Satversmes tiesu.

Darbs ir zinātniski novatorisks, jo tajā no dialoga skatpunkta apskatīti visi nozīmīgākie tiesas spriešanas aspekti, balstoties uz zināšanām tiesību filozofijā, tiesību vēsturē, tiesību socioloģijā un tiesību teorijā, kā arī psiholoģijā un ekonomikā. Dialogiskais skatījums, izpētes vispusīgums un starpdisciplinārais tvērums piešķir darbam teorētisku un praktisku nozīmīgumu gan Latvijā, gan citās valstīs.

Latvijas tiesību zinātnē darbs ir pirmais pētījums, kurā vienkopus aplūkota tiesas spriešanas būtība, tiesas process un nozīmīgākās ar tiesu darbu saistītās problēmas. Tādējādi darbs, kurš līdzinās tiesas spriešanas rokasgrāmatai, būs īpaši noderīgs studentiem, tiesnešiem un politikas plānotājiem.

⁷ Atbilstoši likuma "Par tiesu varu" 2013.gada 13.jūnija grozījumiem kopš 2014.gada 1.janvāra Augstākās tiesas struktūrvienību nosaukumos vairs netiek lietots vārds "Senāts". Sk.: likums "Par tiesu varu". *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Ministru Padomes Ziņotājs*, 1993. 14. janvāris, Nr.1. Šajā darbā vārds "Senāts" ir saglabāts, ciktāl tas attiecināms uz Augstākās tiesas darbu līdz 2014.gada 1.janvārim.

Jēdzienu rādītājs*

A

Apsvēršana, 107, 111, 150–151, 164–165

- svēršana un līdzsvarošana, 151–158
- vērtēšana, 154, 158–159; sk. arī Vērtības
- juridiski un tiesībpolitiski apsvērumi, 155–156, 161

Argumentācija, 79–81, 131–132, 165–166, 201–202

- argumentu meklēšana – sk. Topika
- argumentu shēmas, 132–135, 142–143
 - deduktīvie, induktīvie un varbūtējie argumenti*, 132–135
 - autoritātes arguments*, 135–140
 - analoģijas arguments*, 140–142
- argumentu vērtēšana, 143, 223–224, 266; sk. arī Dialektika
 - "par" un "pret" argumenti*, 47, 66–67, 79–80, 111, 129, 143–145, 151–153, 161, 163, 165, 168–169, 188–189, 197, 199, 201–202, 209, 213, 224–226
- racionāli argumenti, 80–81, 163; sk. arī Pamatojums: racionāls

Autoritāte, 49–50, 135–136, 138–140

- konflikta risināšanā, 20, 24, 29, 68, 85
- tiesas – sk. Tiesa: autoritāte

D

Dialektika, 8, 12, 78–80, 143, 161–162, 174

- hermeneitiskā, 143–146, 148–149, 161–162, 167
- sintētiskā, 144–146, 149–150, 161–162, 169; sk. arī Apsvēršana
- tiesību piemērošanā, 146, 148–150, 159–162, 166–167, 168–169

* Jēdzieni sakārtoti alfabētiskā secībā. Turpretim jēdzienu šķirkļi sakārtoti tā, lai pēc iespējas skaidrāk atklātu jēdzienu saturu.

Dialogs, 6, 14, 162–163, 196, 277

- veidi

uz saprašanos vērsta saruna, 6–9, 11, 14, 19, 21, 63, 77–78, 162, 196;
sk. arī *Saprašanās*

uz rezultātu vērsta saruna, 6, 9–11, 63, 78, 162, 196

uz saprašanos un rezultātu vērstu sarunu apvienojums, 6, 12–14, 76,
78, 79, 162–163, 196

*pārliciecināšanas, sarunu, izpētes, apspriešanas, informācijas
meklēšanas un eristiskais dialogs*, 163–164

- izpausmes, 52, 162

iekšējs un ārējs dialogs, 111, 162, 164–165, 174

- iezīmes, 162

mērķtiecīgums, 162–163

dalībnieku izdarītie gājieni, 165–166, 201

- funkcijas, 166, 171, 174

- tiesas spriešanā, 52, 63, 167–168, 169–170, 174–175, 266, 277; sk. arī
Izlīgums, Samierināšana: tiesas procesā, Tiesību saruna

ar procesa dalībniekiem, 57–58, 63, 274

ar likumdevēju, 55, 63, 167

ar tiesām, 55–57, 63, 167

ar tiesībzinātniekiem, 55–56, 63, 167–168

ar sabiedrību, 61, 63, 168, 259–261, 263, 266

ar tiesību sistēmu un informācijas sistēmu, 168

starp faktiskajiem apstākļiem un tiesību normām, 147–149, 167, 175

- dialoga metode, 202, 205, 217

- ierobežojumi, 193–194, 266–267; sk. arī Tiesu efektivizēšanas līdzekļi

- sk. arī Diskursa teorija: diskurss

Diskursa teorija, 8–9, 12

- diskurss, 9, 12–14, 81–84, 191–196, 201

- komunikatīva rīcība, 9, 11, 13, 83–84, 196

- stratēģiska rīcība, 11, 13, 83–84, 196

Domāšana, 107, 115, 174–175

- formas, 107–108, 110, 115, 120

spriešana, 107, 108–109

problēmu risināšana, 107, 109, 125–126

lēmumu pieņemšana, 107, 109–110, 124–125

- metodes, 115, 127, 162, 174; sk. arī Loģika, Topika, Dialektika
- juridiskā, 110–111, 115, 123, 185–186
- problēmdomāšana un sistēmdomāšana, 111–115, 128
- rietumnieciskā un austrumnieciskā, 10

E

Ekonomika, 238–240

Efektivitāte, 237–238

- princips, 247–248, 274
- mērķa, 238, 247
- resursu, 238, 247
- *Keldora–Hiksa* efektivitāte, 267–268
- *Pareto* efektivitāte, 267–268
- tiesu – sk. Tiesu efektivitāte

H

Hermeneitika, 143

- hermeneitiskais loks, 143–144, 148–149
 priekšizpratne, 143, 145–146
- sk. arī Dialektika: hermeneitiskā

I

Izlīgums, 20–21, 44–45

- izlīguma saruna, 88, 94, 98
 priekšnoteikumi, 98–101
 vadīšanas stili, 101–102
 metode, 102–105
- izlīgšanas apziņa, 93–94
- veicināšana, 269–270, 276
- sk. arī Samierināšana, Tiesību saruna

J

Judikatūra, 55, 136–137, 138–139

- pieejamība, 136–137

Juridiskais siloģisms, 123, 124, 159–161, 181, 187–188, 230

- apgalvojošs slēdziens (*modus ponens*) un noliedzošs slēdziens (*modus tollens*), 122–123, 133–134

- subsumcija, 124, 159–160

- sk. arī Pamatojums: iekšējais un ārējais

Juridiskās metodes, 114–115, 161

- sk. arī Lietas faktisko apstākļu noskaidrošana, Lietas tiesisko apstākļu noskaidrošana, Relācijas tehnika, Tiesību normas: meklēšana, interpretācija, Tiesības: tālākveidošana, Apsvēršana: svēršana un līdzsvarošana, vērtēšana, Juridiskais siloģisms: subsumcija, Tiesisko seku izteikšana, Argumentācija

K

Konflikts, 15–16, 39

- pārvēršana tiesiskajā strīdā, 37–41

Konfliktu risināšana, 16, 38–40

- pakāpes, 16, 20, 21

konsenss, 16–18, 20

kompromiss, 16–18, 20

konflikta deleģēšana autoritātei, 16, 20

pakļaušana, 16, 20

iznīcināšana, 16, 20

bēgšana, 16, 20

- veidi, 20–21, 34, 43

diāde, 20–21

triāde, 20–21, 22

sk. arī Mediācija, Samierināšana, Šķīrējtiesa, Tiesas spriešana

- noteikumi, 18–20

pozīciju un interešu nošķiršana, 18–19, 103–104

- pieejas, 17
 - sadarbība*, 7–8, 16–17, 19, 21, 93, 101
 - sacensība*, 7, 9–10, 17, 21, 93
- pakalpojums, 36–37, 68, 87, 89, 280; sk. arī Tiesas spriešana: pakalpojumi
- kultūra, 93, 244, 271, 279
- agrīnajā sabiedrībā, 27–29, 85–86

Korupcija, 247, 261

L

Lietas faktisko apstākļu noskaidrošana, 47, 66–69, 146–147, 148–149, 166–167

- sk. arī Uzklauššana

Lietas tiesisko apstākļu noskaidrošana, 71–72

- sk. arī Tiesību normas: meklēšana

Likumdošana, 57

Loģika, 111–112, 115–116, 168, 174

- likumi, 116, 158–159
 - identitātes*, 116–117, 129
 - pretrunas*, 117–118, 129
 - trešā izslēgtā*, 118–119
 - pieejamā pamata*, 119–120
- slēdziens, 120, 168
 - deduktīvais*, 108, 120–123
 - induktīvais*, 108, 120
 - analoģijas*, 108, 120
 - varbūtējais*, 134
- siloģisms, 120–123; sk. arī Juridiskais siloģisms
- trūkumi (problēmu risināšanā un lēmumu pieņemšanā), 112, 124–127

M

Mediācija, 23–24, 41–43, 89–90, 268–269

- veidi (modeļi), 91–92
 - tīrā*, 91–93
 - tiesas*, 91, 93
 - tiesas atvasinātā*, 91, 93
 - integrētā*, 92–94
- posmi, 90
- tehnikas, 90–91
 - sarunu*, 44, 90
 - pārrunu*, 90–91
 - radošuma un asociāciju*, 91
 - konfliktu*, 91
- elementi, 92, 95–96, 227–230
- ieviešana, 92–94, 268–271, 278
- administratīvajā procesā, 94–96
- mediators, 23, 41, 90–91

N

Normativizācija, 40, 242–244

- "likumu plūdi", 40, 147, 243

O

Obiter dicta, 221–223

P

Pamatojums, 119, 181, 185–186, 230

- princips, 176–181, 182, 186, 226, 230
- funkcijas
 - informēšanas*, 181–183, 189
 - pārliecināšanas*, 183–185, 189, 226–227
 - samierināšanas*, 226–227
- stils, 213–215

- iekšējais un ārējais, 181, 187–189, 191, 195–196, 230
- pietiekams, 187–189
- racionāls, 49, 185–186, 189–191, 195–196, 201
- kvalitatīvs, 215–219
 - kodolīgs*, 219–221
 - pilnīgs*, 223–226, 230
- pārliecinošs, 183, 197–201, 216, 226–227, 230, 274

Patiesība, 6–7, 9–10, 12–13, 66–67, 83

- absolūtā un nosacītā, 66, 83
- objektīvā un subjektīvā, 66–67, 78

Pārliecināšana, 10–11, 12, 80–81, 138, 163, 183

- sk. arī Argumentācija: racionāli argumenti

Pierādījumi, 66, 246

- procesa dalībnieka paskaidrojumi, 67
- liecinieka liecība, 133
- pārbaude, 73
- vērtēšana, 158–159

Pierunāšana, 10–11, 12, 81

Plašsaziņas līdzekļi, 259–260

R

Racionalitāte, 47–50, 178

- sk. arī Tiesas process: racionāls, Tiesību piemērošana: racionāla, Tiesas nolēmums: racionāls, Pamatojums: racionāls, Argumentācija: racionāli argumenti, Uzticēšanās: racionāla un neracionāla

Relācijas tehnika, 202–213

Retorika, 10–11, 12, 81

- atsaukšanās uz personību (*argumentum ad hominem*), 81
- arguments publikai (*argumentum ad populum*), 81

S

Sabiedrība

- agrīnā, 27–29
 - pirmsvalsts*, 21–22, 26–29, 31–32, 33, 85
- vienkāršā, 86, 235
- modernā, 40, 62, 86, 235–236

Samierināšana, 24, 85, 96–97

- tiesas procesā, 12, 43–44, 84, 96, 98, 106, 149, 226–227
 - tiesas funkcija*, 43–44, 86–89, 93
- priekšrocības, 89
- saikne ar mediāciju, 24, 44, 89, 92
- samierinātājs, 85
- sk. arī Izlīgums

Saprašanās, 6, 12, 44–45

- atvērtība, 7–8, 19, 163
- konsenss un kompromiss, 16–18, 21, 44, 63

Saruna – sk. Dialogs

Sociālā kontrole, 31–32, 37, 40, 242

- sociālās normas, 31–33, 154–155
 - veidi*, 32; sk. arī Tiesību normas
- sociālā inženierija, 35–36

Š

Šķīrējtiesa, 24, 30, 277–278

T

Taisnīgums, 32, 46–47, 59–60, 154, 161, 246

- materiālais, 46, 51–52
- procesuālais, 46–52, 74–76

Tiesa, 25, 29–30, 36–37

- mērķis, 247, 266, 281
- uzdevums, 33–35, 87–88, 146
- autoritāte, 49, 99, 138–139, 177–178, 247, 256; sk. arī Autoritāte
- prakse, 142
- Dieva tiesa, 48–49
- "daudzdurvju tiesa", 280
- efektivitāte – sk. Tiesu efektivitāte
- tiesības uz taisnīgu tiesu, 36, 40–41, 179, 245, 248, 269–270, 272

Tiesas nolēmums, 34, 38, 44–45, 176

- pareizs, 63, 258–259
- taisnīgs, 13, 46–47, 51–52, 60–61, 63
- racionāls, 49–50, 177, 185–186, 189–191
 - L–racionalitāte*, 191, 195
 - D–racionalitāte*, 191, 195–196, 201
- pamatots – sk. Pamatojums
- leģitīms, 183–185, 230
- atzīšana, 45, 51–52, 184–185, 226, 274–275

Tiesas process, 12–14, 44, 63, 67

- mērķis, 45, 63, 183, 275
- posmi, 63
 - uzklausīšana* – sk. Uzskausīšana
 - samierināšana* – sk. Samierināšana
 - lietas risinājuma rašana* – sk. Domāšana, Loģika, Topika, Dialektika
 - lietas risinājuma pamatošana* – sk. Pamatojums
- taisnīgs, 46–52, 74–76
 - procesa dalībnieks kā tiesas procesa subjekts*, 50–51, 74–75
- racionāls, 47–49
- mutvārdu un rakstveida, 82–83; sk. arī Tiesu efektivizēšanas līdzekļi: dialogu ierobežojoši: rakstveida process

Tiesas spriešana, 29, 31, 33–35, 36–37, 41–44, 87

- pirmsākumi, 25, 27–31
- pakalpojumi, 36–37, 87, 240–241, 244–245
- kvalitāte un kvantitāte, 246–247, 266–267, 280, 281
- *ultima ratio*, 41, 43, 88, 277, 279–280

- alternatīvas, 24, 43, 268–269, 277–280; sk. arī Mediācija, Samierināšana, Šķīrējtiesa
- denormativizācija, 44

Tiesisko seku izteikšana, 160–161, 170

Tiesības, 32–33

- avoti, 32, 45–46, 53, 190
palīgavoti, 55, 136, 266; sk. arī Judikatūra, Tiesību zinātne
- sistēma, 32, 111, 115, 161, 168
- binārā struktūra, 39, 41, 149–150, 244
- tālākveidošana, 58–59, 60, 62, 141
- dzīvās, 60–61
- tiesnešu – sk. Tiesnešu tiesības

Tiesību normas, 32, 57, 111, 116

- struktūra, 123
- meklēšana, 52–53, 55, 63, 114, 147–148, 166–167, 168
- interpretācija, 54–55, 149, 196–197
- piemērošana – sk. Tiesību piemērošana
- sk. arī Tiesības

Tiesību piemērošana, 52, 57, 58, 72, 146, 166–167, 170–172

- posmi, 146
lietas faktisko apstākļu noskaidrošana – sk. Lietas faktisko apstākļu noskaidrošana
piemērojamās tiesību normas meklēšana – sk. Tiesību normas: meklēšana
faktisko apstākļu un tiesību normas subsumcija – sk. Juridiskais siloģisms: subsumcija
tiesisko seku izteikšana – sk. Tiesisko seku izteikšana
- racionāla, 158–159

Tiesību saruna, 96–98

Tiesību zinātne, 55, 136, 138

Tiesnesis, 34–35, 43, 229

- padotība likumam un tiesībām, 45–46, 190

- neatkarība un objektivitāte, 34, 46–47
- ētika, 261–263

Tiesneša palīgs, 203, 253

Tiesnešu tiesības, 114–115, 147

Tiesu efektivitāte, 247–248, 266, 276, 281

- tiesas resursi, 240–241
- lietu daudzums, 241–245, 249–250
- lietu izskatīšanas ilgums, 245–246, 248, 250, 254
- tiesu pārslodze, 245–247, 248–251, 254–255, 277, 279

Tiesu efektīvizēšanas līdzekļi, 251–259, 268, 276

- dialogu ierobežojoši, 258–259, 275, 279, 281
 - tiesu pieejamības ierobežošana*, 254, 269–270
 - pārsūdzības tiesību ierobežošana*, 252–253, 255, 256–258, 267, 268, 269–270
 - rakstveida process*, 82–83, 251–252, 255, 258, 268
 - tiesas nolēmumu pamatojuma ierobežošana*, 272–275
- dialogu sekmējoši, 276, 281
 - tiesas spriešanas alternatīvas*, 268–269, 277–280; sk. arī Mediācija, Samierināšana, Šķīrējtiesa
- tiesas resursu daudzuma palielināšana, 241, 251

Topika, 115, 127–129, 143, 168, 174

- *topoi*, 127–131, 142–143, 172–174

"Traucējošie prāvnieki", 69–71, 254, 270

U

Uzklausīšana, 65

- funkcijas, 73–74, 74–75, 76
 - informācijas sagāde*, 65–66
 - informācijas apstrāde*, 74
- uz saprašanas un rezultātu vērsta saruna, 76–78, 83–84
- princips "*audiatur et altera pars*", 66–67, 77
- ierobežojumi, 81–83

Uzticēšanās, 231, 263–264

- nozīme, 232–234, 236
- racionāla un neracionāla, 234–235
- institūcijām, 236–237
- tiesām, 231, 236–237, 259–261, 273, 274, 280, 281
- sarukums, 235–236
- postkomunistiskajās valstīs, 264–266

V

Valsts, 25

- rašanās, 25–26
- agrīna, 28, 86
- demokrātiska un tiesiska, 33, 46, 75, 170–171, 180, 186, 189, 230, 247, 262–263
- sk. arī Sociālā kontrole

Vērtības, 154–156

- sk. Apsvēršana: svēršana un līdzsvarošana
- sk. arī Taisnīgums

Vispārējie tiesību principi, 32, 46, 59, 151

- taisnīguma princips, 46, 59, 61–62, 75; sk. arī: Taisnīgums
- demokrātijas princips, 180
- tiesiskas valsts princips, 46, 179–180
- samērīguma princips, 58, 59–60, 170–171
- tiesiskās drošības princips, 61–62, 142, 196–197
- patvaļas aizlieguma princips, 182–183, 190
- pamatojuma princips – sk. Pamatojums: princips
- efektivitātes princips – sk. Efektivitāte: princips
- sadursme, 61–62, 151
- sk. arī Vērtības